

АНГЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОЕКЦІЇ НА ЗАГАЛЬНИЙ ЖАРГОН

У статті подано характеристику сучасної ситуації англомовних запозичень в українській мові в цілому та описано типи адаптацій англійзмів у загальному жаргоні зокрема. Схарактеризовано модифікації лексем у процесі запозичення з англійської мови в український загальний жаргон, виявлено їхні семантико-прагматичний і функціонально-стилістичний потенціали.

Ключові слова: загальний жаргон, жаргонізм, адаптація, англійзм.

Таран О. Англизация украинского языка в проекции на общий жаргон. В статье даётся характеристика современной ситуации англоязычных заимствований в украинском языке в целом и описываются типы адаптаций англизмов в общем жаргоне в частности. Охарактеризованы модификации лексем в процессе заимствования из английского языка в украинский общий жаргон, установлены их семантико-прагматический и функционально-стилистический потенциалы.

Ключевые слова: общий жаргон, жаргонизм, адаптация, англизм.

Taran O. Anglicization of Ukrainian in a Projection on General Jargon.

The article describes a present-day situation of the English borrowings in Ukrainian and process of their adaptation in general jargon. The author investigates modifications of lexemes in the process of borrowing from English in Ukrainian general jargon, their semantic and pragmatic, functional and stylistic potential.

Key words: general jargon, jargon word, adaptation, English borrowing.

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні два десятиріччя спостерігаємо потужний вплив англійської мови на українську. Так, за підрахунками О. Стишова, англійзми в ній становлять близько 75–80 % серед усіх нових запозичень [6, 251]. Сьогодні англійська – це мова міжнародного спілкування, провідних засобів масової інформації, всесвітньої мережі Інтернет, поп- і рок-музики, техніки й науки, туризму. Її вплив (причому не тільки на українську мову) називають глобальною тенденцією (О. Зарецький, 2006). Про престижність для пересічних українців англійської мови (порівняно з українською та російською) свідчать результати проведеного Л. Біланюк експериментального дослідження підсвідомого ставлення до мови: «Потяг до англійської мови виразно виявив себе в тестах, наслідки яких указують на дуже сильне асоціювання її з усіма позитивними

характеристиками» [3, 50]. Дослідниця цей факт пояснює соціокультурними й політико-економічними причинами: «Мовний світогляд відображає глибокі переконання щодо суспільного ладу» [3, 51]. Причиною легкого й масового проникнення запозичень Л. Крисін (2000) називав соціальний престиж іншомовного слова. Аналогічну думку висловлював М. Сизов (2009).

Звичайно, процеси запозичення супроводжують розвиток і функціонування будь-якої мови та посилюються в певні історичні періоди. Д. Баранник проаналізував стан української мови на межі ХХ та ХХІ ст. і дійшов висновку щодо стійкості її внутрішньої системи: «Мова, в тому числі українська, має стійкий імунітет. Усе штучне, чуже системі національної мови відійде в минуле як свідчення певного періоду її історії» [2, 43]. Аналогічні дослідження останніх двох-трьох років уже менш оптимістичні: вони засвідчують зміни на граматичному й словотвірному рівнях – найбільш консервативних (Б. Ажнюк, 2009; К. Городенська, 2010). Б. Ажнюк справедливо наголошує на деструктивному впливі англійзмів на природний мовний баланс, адже кількість згодом переходить у якість: «насичення мови надмірною кількістю запозичень може стати ознакою психолінгвістичної залежності від мови-донора і за певних обставин – одним із знарядь духовного поневолення» [1, 24]. Стрімкість процесів запозичення не сприяє адаптації лексем-неологізмів, як наслідок – неусталена їхня орфографія, засвідчена не тільки в ЗМІ, а й у художніх творах, політичному дискурсі, відбита в зразках статей словників нового типу (див., наприклад, Є. Карпіловська, 2004). Усі ці факти дють підставу припускати певний ступінь англізації української мови.

У проблемі англомовних запозичень на окрему увагу заслуговують жаргонізми-англізми – одиниці субстандартного мовлення, які вирізняються з-поміж інших англійзмів емоційно-експресивним, оцінним забарвленням, стилістичним зниженням і функціональним обмеженням. У цій статті аналізуємо їх у межах загального жаргону¹ – такої субстандартної лексико-фразеологічної підсистеми мови, одиниці якої вживають у мовленні широкі верстви населення, у тому числі й ті, що володіють літературною нормою, – незалежно від вікових, гендерних, професійних і власне соціальних характеристик. Загальний жаргон посідає проміжне місце між соціолектами й розмовним мовленням, його одиниці функціонують у різних дискурсах.

¹ Термін уживаємо в розумінні О. Земської, Р. Розіної, Л. Кудрявцевої.

Джерельною базою дослідження¹ слугували постмодерні художні твори, пісенні та рекламні тексти, форуми й блоги, що відбивають розмовну комунікацію, інтерв'ю сучасних письменників, тексти друкованих й електронних ЗМІ тощо – усе дискурсне розмаїття 2000-х років.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Зазвичай жаргонізми-англізми розглядають (часто побіжно) у межах вивчення окремих соціолектів: Ю. Мельник, П. Лихолітов, Є. Шейгал, І. Щур (у комп'ютерному жаргоні), Е. Береговська, О. Борисова-Лукашанець, Т. Зайковська, Н. Іванова, Л. Лошманова, К. Любицька, І. Морозова, Л. Ставицька, В. Хімік (у молодіжному й студентському сленгах), А. Мазурова, Л. Радзиховський, Ф. Рожанський (у сленгу хіпі), О. Горбач, М. Грачов, В. Єлістратов, Л. Крисін (в аргі). Спеціально англізмам у субстандартному російському мовленні присвячені кандидатські дисертації І. Морозової, О. Прокутіної. Жаргонізми-англізми в аспекті англомовних запозичень в українській мові розглядають О. Стишов, Л. Архипенко, Я. Битківська, констатує факт їх функціонування Ю. Мосенкіс. У дослідженнях загального жаргону англізми ще не були предметом спеціального аналізу, хоча як приклади наводилися (див. праці О. Земської, Л. Кудрявцевої щодо загального жаргону російської мови).

Склад англізмів в українському загальному жаргоні неоднорідний: вони становлять, по-перше, внутрішні запозичення з різних соціолектів, проте найбільшою мірою з молодіжного сленгу, який, зі свого боку, увібрав лексику сленгу стиляг і хіпі; по-друге, до загального жаргону ввійшли англізми хронологічно різних зрізів – від 50-х років до сьогодення; по-третє, до 90-х років жаргонізми-англізми входили в українську мову переважно через посередництво російської, а з економічно-політично-культурними змінами в Україні спостерігаємо запозичення й безпосередньо з англійської мови, зокрема її американського варіанта. Отже, жаргонізми-англізми 50–80-х років на момент входження в українську мову вже пройшли певні адаптаційні процеси відповідно до системи російської мови, тому в українській вони пристосовувалися, передусім, фонетично та графічно: *гьорл (гьорла), хаєр (хайєр), хазбенди, клас, люкс, крейзунутий, фейс, бейбі, мен, піпел, мані, драйв, лайф, мажор*. Найбільший інтерес для дослідження граматичних, словотвірних і семантичних

¹ У відборі одиниць загального жаргону використовуємо критерії, запропоновані Л. Кудрявцевою [4, 284].

адаптацій в українській мові становлять жаргонізми-англізми 1990–2000-х років: *бакси, бой-френд (бойфренд), терл-френд (гьорл-френд), месага, мобл – мобільник – мобіла – мобілка, секс-бомба, лузер, паті, вау, супер-пупер, тін-топ* та ін. Саме вони стали предметом нашої уваги в цій розвідці, **завдання** якої – схарактеризувати модифікації лексем у процесі запозичення з англійської мови в український загальний жаргон. О. Потебня наголошував, що питати слід не про те, від кого запозичене слово, а про те, що додано, що створено в результаті діяльності, збудженої відповідним поштовхом при запозиченні слова від іншого народу [5, 65]. Запозичені лексеми в українській мові отримують відмінний від мови-донора семантико-прагматичний і функціонально-стилістичний потенціал, вияв якого є нашим другим завданням.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Закорінення іншомовних слів у мові-реципієнті, як правило, відбувається поетапно. Однак жаргонізми-англізми засвідчують проходження кількох етапів одночасно й у пришвидшеному темпі. Так, за нашим спостереженням, більшість жаргонізмів-англізмів відбиває результат фонетико-графічної адаптації, причому здебільшого через транскрибування, що зумовлено основною сферою їх функціонування – розмовною. Часто адаптація супроводжується морфологічними й семантико-стилістичними модифікаціями. Розгляньмо приклади.

Жаргонізм-англізм *лузер* зафіксований лише в «Словнику луцьких жаргонізмів і сленгізмів» Г. Аркушина (2011), причому в написанні «лузер»¹ із таким тлумаченням: 1) невдаха, 2) людина, що не вміє користуватися комп'ютером (лексика комп'ютерників) [СЛЖС, 141]. Лексема запозичена з літературної англійської мови з орієнтацією на звукову форму – від «loser», що має такі значення: 1) той, хто програв змагання; 2) хронічно неуспішна людина; 3) людина, яка страждає через якісь дії, рішення тощо [OALD, 762]. Як бачимо, у процесі семантичної адаптації англізму в загальному жаргоні отримав розвиток лише другий лексико-семантичний варіант (ЛСВ), причому в українській мові актуалізувалася прагматична інформація: негативне ставлення до невдахи, що провокується її низькою самооцінкою та

¹ Ця графічна форма відбиває російську вимову, яка, за словами автора словника, переважає в живому мовленні лучан [СЛЖС, 7]. Однак, за даними нашої картотеки, різні дискурси фіксують іншу форму – *лузер*.

відповідною поведінкою: <...> це був напівпрофесійний клуб, який складався з отаких відставних аутсайдерів, більшість із них справді грали на рівні якщо не першої, то принаймні другої ліги, але всі вони були кінченими **лузерами**, і наш містечковий клуб був їхньою лебединою піснею, відстійником для невдах, що не заважало нам приходити на кожен домашній матч і вболівати за нашого Тренера (С. Жадан, «Anarchy in the UKR», 2005); Я – лідер, а не **лузер** (Крихітка Цахес, «Деталь»); Одні вдають з себе переможців конкурсу, інші – ображених **лузерів**? (блог на сайті <http://nbb.com.ua>, 02.12.2009). В українській мові цей жаргонізм-англiзм входить до словозмінної системи.

Одним зі ступенів асиміляції запозичених слів є розвиток на ґрунті мови-реципієнта переносних значень, входження до складу фразеологічних одиниць. Так, на зміну поширеному в слензі хіпі англiзму *сейшн* у 2000-х роках прийшло слово **пати**, яке в українських жаргонних / сленгових словниках¹ зафіксоване зі значенням «вечірка» [Став., 249; Кондр., 223; СЛЖС, 178]. Жаргонізм-англiзм становить результат фонетико-графічної адаптації літературного англійського слова «party», причому з орієнтацією на звукову, а не письмову форму – як у випадку з раніше запозиченою в літературну мову лексемою «партія». Очевидно, це пояснюється орієнтацією на усне англійське мовлення та прагненням уникнути омонімії з літературним словом (О. Борисова-Лукашанець (1983) відзначала аналогічну особливість сленгізмів хіпі). У процесі семантичної адаптації так само, як і в слові *лузер*, отримав розвиток тільки один ЛСВ (2-й): «вечірка, що зазвичай проходить у когось удома, де люди їдять, випивають, спілкуються, танцюють, забавляються» [OALD, 924]. В Оксфордському словнику сучасної англійської мови (2005) наведено такі контексти вживання: *a birthday party* – святкування дня народження, *dinner party* – званий обід. Однак українські лексикографічні джерела не конкретизують інформацію: не зрозуміло, чи є відмінність між **пати** та *вечіркою*? Прозора внутрішня форма лексеми «вечірка» вказує на час зібрання – вечірній. Її семно-компонентний аналіз за статтею «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (В. Бусел, 2005) дає підставу виділити диференційні семи «з частуванням», «у вузькому колі». У цьому зв'язку цікаво провести паралель із тлумаченням рос.

¹ У «Словнику українського молодіжного сленгу» С. Пиркало (2002) цей жаргонізм-англiзм не зафіксований.

пати, що його подає «Толковый словарь русского сленга» В. Єлістратова (2008): «вечеринка, попойка» [Елистр., 280]. Звернімося до українських контекстів уживання. У художньому дискурсі: *І ось одної ночі, після якоїсь там готичної пати, він і ще кілька його друзів-готів поверталися на роздодбаному жигулі додому* (С. Ушкалов, «БЖД: Crazy novel», 2007); у ЗМІ: *Гуцул-пати, а по-нашому гуцульська вечірка зібрала у нічному клубі «Сектор» кілька сотень молодих шанувальників саме української пісні, танцю й вишиванки* (новини на коломийському ТК «НТК», 19.10.2011); в інтернет-комунікації: *Після легкого перекусу ми попрямували на свято вина, де смакували різноманітними сортами вина із пластикових фляжчин. Крім розпитого на місці, також взяли і стратегічні запаси на саме пати* (блог на сайті <http://vovanada.org.ua>, 26.01.2012); у рекламних афішах: *Ботан party* (вечірка в Києві, «Disco Radio Hall», 18.03.2010), *Трипільська етно-пати* (вечірка в межах IV Міжнародного екокультурного фестивалю «Трипільське коло 2011» в Києві, арт-клуб «Київ», 18.05.2010), *Пати не на хати* (вечірка в Києві, клуб «Бурбон», 13.05.2011), *Пати в халати* (вечірка до Міжнародного дня медсестер у Львові, «Metro Club», 12.05.2011), *Пати Мирних дівчат* (вечірка для відвідувачок клубу «Riverpool» в Тернополі, 15.04.2011). Отже, як бачимо з прикладів, жаргонізм-англізм *пати* в українській мові, по-перше, морфологічно поки не адаптувався: слово вживають то в середньому, то за аналогією до «вечірка» в жіночому роді, проте як незмінне; по-друге, за семантикою воно відрізняється від свого прототипу в мові-донорі: а) це вечірка не вдома, а в спеціальному закладі – клубі; б) вечірки тематичні й мають якісь зовнішні атрибути (найчастіше – дрескод); в) на паті не обов'язково запрошують – для того й рекламні афіші (але, звичайно, можуть бути корпоративні паті, як-от: *Гангста-пати в Севастополі стала веселим завершенням робочого року* (про корпоративний новий 2012 рік у компанії «SoftServe», новини на сайті компанії: <http://softserve.ua>)); г) у вечірці бере участь, як правило, широке коло осіб, які часто не знайомі між собою. Крім цього, будь-яке паті по-українськи супроводжується алкогольними напоями й танцями, його учасники – переважно молодь.

Жаргонізм-англізм *пати* набув не тільки поширення, але й переносного вживання: *Я дійсно дуже шкодувала, що він пропускає тут помаранчеве пати...* (І. Карпа, «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)», 2005); *Я тільки забув сказати, що то була осінь*

2004-го року і так би мовити назрівала **Помаранчева оупен-ейр-пати** (сайт «Рожевий слоник: творчість без рамок»: <http://old.slonyk.com>, 2006). У наведених прикладах він став основою метафори зі зниженою стилістичною характеристикою на позначення Помаранчевої революції в Україні 2005 р.

Масове проникнення англізмів на межі ХХ і ХХІ ст. засвідчує комп'ютерний жаргон у зв'язку зі стрімким розвитком цієї галузі та доступністю комп'ютерної техніки загалом, проте до загального жаргону з нього запозичуються лише окремі лексичні одиниці, часто із семантичним розширенням або переосмислені, з іншим функціональним навантаженням: *А перші квартиранти юзали каппадокійські природні багатоповерхівки ще тисячі років до н. е.* (І. Карпа, «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)», 2005); «*Skittles*» – **зафрендь веселку! Спробуй веселку!** (реклама жуйних цукерок «Skittles» на офіційному сайті компанії: <http://skittles.ua>, 2011).

До морфологічних змін, окрім входження до словозмінної системи й набуття, оформлення відповідних граматичних категорій, належить зміна частиномовного статусу. Так, жаргонізм-англізм **супер** уживається в українських контекстах як прикметник, прислівник або вигук: *Кофтинка дійсно була супер, якби не одна деталь...* (Л. Клименко, «У світі твар... пардон!.. мужчин. Посібник для жінок з полювання на мужчин», 2009); *Це – супер! А мова? Ну і шо, шо не // мова* (ТНМК (Танок на майдані Конго), «ШоПопалоШоу»); *Молодець, – кволо похвалила Марго, – супер!* (Г. Ручай, «Sauvage medames russos (Дикі руські пані)», 2008). Він запозичений у графічній транслітерації з розмовної англійської мови: від прикметника «super» – «надзвичайно хороший», що вже виходить з активного вжитку [OALD, 1304], а в українській мові, навпаки, набуває розвитку. Префіксоїд *супер-*, що є окремим запозиченням, у жаргонізмах непродуктивний (*суперстар*). У молодіжному слензі й загальному жаргоні субстантивації можуть підлягати як частини мови, так і частини слова, як-от префіксоїд *екс-*, що в мові-донорі використовується тільки як афікс: *Це тільки ти своїх ексів посилаєш під три чорти з кінцями...* (І. Карпа, «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)», 2005).

Серед морфологічних модифікацій цікавим прикладом є жаргонізм-англізм **бакси**, уживаний в українському загальному жаргоні переважно в множині: *Розкішна мрія вартістю понад триста баксів за метр* (Л. Дашвар, «Биті є. Макар», 2011); *Слухай, раз ти психолог, угадуй мої думки. Я тобі за кожну вгадану по 100 баксів плачу* (з

анекдоту на сайті <http://chatlogi.info/category/anekdoty>, 2006). Граматична форма зумовлена закодованою в семантиці прагматичною інформацією: долари в умовах грошового й товарного дефіциту 90-х років – не просто грошові одиниці, вони – запорука фінансового благополуччя й стабільності сім'ї. Лексема запозичена з розмовного американського мовлення, причому у формі множини «bucks», тоді як англійська мова має й форму однини – «buck», однак в українському жаргоні на позначення одного долара вживається *бакс*. Л. Ставицька (2005) називає цей граматичний казус «подвійною» множиною, порівняймо: жаргонне *чїлдрени* – «діти» від англ. у формі множини *children*, у сучасній літературній мові *джинси* ← англ. *jeans* (до речі, у 60–70-х рр. це слово входило до сленгу хіпі, потім – до молодіжного й, природно, не було зафіксоване СУМ в 11 томах).

Окрім фонетико-графічної, морфологічної, семантичної адаптацій, жаргонізм-англізми в процесі запозичення набувають словотвірних модифікацій, утворюючись як від окремого слова: *фішка* ← *feature*, *лесбійка* ← *lesbian*, *перфектно* ← *perfect*, так і від словосполучення: *хот-пепперний* ← *hot pepper*. Характерно, що словотвірними засобами передається / зберігається та ж сама частиномовна приналежність слова, що й у мові-донорі. Словотвірні модифікації можуть відбуватися й у процесі творення жаргонного слова від літературного запозичення (*помоніторити*, *мобільник*).

Про певний ступінь освоєння мовою-реципієнтом запозиченого слова свідчать його словотвірні похідні. Спостерігаємо творення від нових запозичень (*попса* → *попсовий*, *попсово*, *супер* → *суперовий*, *суперський*, *супер-пупер*, *кул* → *кульний*, *кульно*) та від тих жаргонізмів-англізмів, що були запозичені раніше через посередництво російського молодіжного сленгу (*драйв* → *драйвовий*, *драйвово*, *драйвувати*, *мажор* → *мажористий*, *мажорський*, *мажорно*). Таким чином, англізми входять у словотвірну систему української мови.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, на тлі адаптації англізмів в українській мові в цілому загальний жаргон має свою специфіку: 1) адаптаційні процеси відбуваються значно швидше, жаргонізми стрімко входять до словозмінної й словотвірної систем; 2) із запозиченою звуковою формою переймається, як правило, один ЛСВ, який набуває семантико-стилістичних трансформацій; 3) у мові-реципієнті жаргонізм-англізм актуалізує прагматичну інформацію.

У світлі теорії картин світу всі проаналізовані приклади є запозиченнями мовного характеру, адже вони описують уже відомі

концепти. При цьому, звичайно, жаргоніزمи-англізми певною мірою відбивають фрагменти англословної картини світу. Однак молодіжний сленг, який «експортує» значну частину лексем у загальний жаргон, засвідчує окремі запозичення на концептуальному рівні: так, із появою нових екстремальних захоплень молоді шукати пригод у міських підземеллях або на дахах, що часто межує з порушенням закону, з'являються й нові найменування, запозичені з англійської мови: *дідгер*, *руффер*. Вони ще не засвідчені жодним словником української мови, але вже входять у її словотвірну систему (*дідгерство*).

Список використаної літератури

1. Ажнюк Б. М. Засади протекціонізму в мовній політиці і екологія мовного середовища / Б. М. Ажнюк // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2009. – Вип. 19. – С. 18–28.
2. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 40–47.
3. Біланюк Л. Картина мовного світогляду в Україні / Л. Біланюк // Мовознавство. – 2000. – № 4–5. – С. 44–51.
4. Кудрявцева Л. А. Общій сленг в русском языке и критерии его выделения / Л. А. Кудрявцева, В. А. Гордиенко // Слово в словаре и дискурсе : сб. науч. ст. к 50-летию Харри Вальтера. – М. : Элпис, 2006. – С. 278–284.
5. Потебня А. А. Из записок о русской грамматике / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1968. – 269 с.
6. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – [2-ге вид., переробл.] – К. : Пугач, 2005. – 388 с.

Лексикографічні джерела

- Елистр. – Елистратов В. С. Толковый словарь русского сленга / В. С. Елистратов. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2008. – 672 с. – (Словари русского языка).
- Кондр. – Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу / Т. М. Кондратюк. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
- СЛЖС – Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів / упор. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 272 с.
- Став. – Ставицька Л. Український жаргон : словник / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
- OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary / chief editor Sally Wehmeier. – [7-th ed.]. – Oxford : University Press, 2005. – 1780 p.